

Les dues morts del francès de sa Cala

Fa vuitanta anys, el 14 de setembre de 1936, un grup de republicans –entre els quals, francesos, segons algunes fonts– van disparar sobre l'Àlex, el francès excèntric que s'hi havia instal·lat feia tres anys a la cala Sant Vicent d'Eivissa. Dècades després, veïns i coneguts van esbrinar que el mort havia estat prèviament l'assassí, el 1914, del líder socialista francès Jean Jaurès. I van començar a dubtar que els assassins fossin republicans catalans.

Reportatge d'Àlex Milian

Havien de passar anys abans que els veïns de Sant Vicent s'assabentessin de la veritable identitat d'"el francès de sa Cala" o "el boig de sa Cala", mort a la platja de Sant Vicent el 15 d'agost de 1936. Va ser gràcies a un dels cosmopolites viatgers enamorats d'aquest fantàstic racó d'Eivissa, Paul René Gauguin, nét del famós pintor Paul Gauguin. Paul René, també pintor, era a Castras, a 75

km. de Tolosa de Llenguadoc, admirant una exposició sobre el fill més il·lustre de la ciutat, el líder socialista Jean Jaurès –fundador del diari *L'Humanité*, unificador dels diversos partits socialistes francesos i pacifista convençut que va lluitar fins a l'últim moment per evitar que el seu país entrés a la Gran Guerra. Una bala el va matar el 31 de juliol de 1914 i l'endemà mateix França va entrar en conflicte. Això era precisament el que

volia el seu assassí, l'ultranacionalista Raoul Villain, immortalitzat a l'exposició amb una fotografia que degué deixar Paul René Gauguin garratibat: el francès de sa Cala! El ximplet que havia mort en estranyes circumstàncies el 1936, pocs mesos després de començar la Guerra Civil i just el mateix dia que els republicans fugien d'Eivissa pel bombardeig de l'aviació italiana. Gauguin degué dubtar, en aquell moment, si realment el van matar els republicans espanyols, tal com es va dir llavors. La identitat de Villain, certament, obria hipòtesis més lògiques, com la venjança. Sobretot perquè, després de quatre anys de presó, havia estat declarat innocent per la mort de Jaurès: després de la Gran Guerra, el 1919, Villain havia estat alliberat pels tribunals francesos, amb l'argument que "si l'adversari de la guerra Jean Jaurès hagués tingut èxit, França no hauria pogut guanyar la guerra".

Encara avui dia perviuen dues teories diferents sobre els assassins de Villain.

Villain

El 1932 les carreteres d'Eivissa no arribaven a Sant Vicent i aquesta zona era un paradís de què gaudien uns quants habitants i uns comptadíssims viatgers il·lustres, dos dels quals noruecs: un era Paul René Gauguin, nascut i criat a Noruega, tot i l'ascendència francesa del seu avi, i l'altre l'escriptor Leif Borthen. En un llibre del 1967, *Veien til San Vicente* (traduït al castellà per Barbary Press el 2007 com *El camino a San Vicente*), Borthen dedica un capítol sencer a Villain.

"Devia ser a finals de febrer o a principis de març de 1933 quan Raoul Villain va aparèixer per Sant Vicent i de seguida va torbar el ritme diari de les nostres vides". Villain, afegeix Borthen, "semblava un cavaller prou xaró en aquell ambient, vestit elegantment amb vestit i barret, passejant-se amunt i avall i parlant un francès agut i a crits. (...) Era prou alt i corpulent, de pèl ros i mitjana edat. Els trets característiques de la seva cara rodona de galtes vermelloses eren un bigoti, una barbata mínima, una boca petita de llavis carnosos i ulls estrets i inquietos. Crec que els ulls eren d'un gris blavós, però no podria estar-ne del tot segur. Allò que recordo perfectament és la seva cara rodona, que sobreixia d'un coll tou i punxegut. Semblava flotar per damunt del seu cos com un globus lligat a una corda".

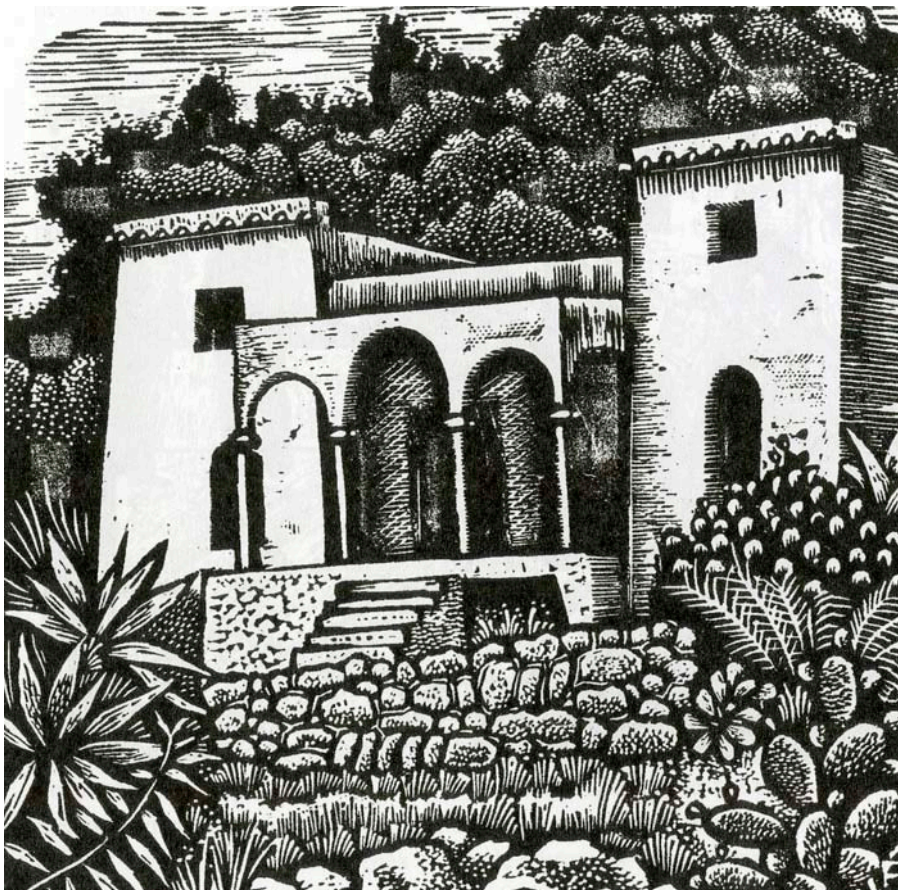
Borthen i Gauguin vivien en una fonda modesta, feien excursions a peu i es deixaven convidar pels veïns que anaven a pescar. Gauguin havia trobat el seu Tahiti i Borthen el seu Yggdrasil.

Però Villain no parlava català ni espanyol i es va enganxar a Paul René Gauguin com una llapassa: “Gairebé va rodejant el coll de Paul amb els braços en assabentar-se que parlava francès, i a punt va estar de posar-se de genolls quan finalment es va convèncer que era, efectivament, el nét del gran Gauguin de Tahiti. Potser en va sentir algun rumor a la ciutat d’Eivissa i potser va ser aquesta la raó per la qual es va dirigir a Sant Vicent abans que a cap altre lloc”. El cas és que, “a partir d’aquell moment –continua Borthen– Villain va seguir Paul com un gos... per a gran desgràcia nostra. A penes podíem fer un pas sense tenir-lo empegat als talons i, com a company, era molt pesat, en part perquè avançava tan a poc a poc i s’havia de parar després de cada petita elevació; pel cor, deia”.

Villain es va construir una casa a la cala Sant Vicent amb poca ajuda i en condicions precàries. Els veïns de Sant Vicent s’acostumaren a ell i les seves excèntricitats, com ara la seva mesquinesa a l’hora de pagar i la cançó que, dia rere dia, cantava sense descans: “Frère Jacques, Frère Jacques / Dormez vous? Dormez Vous? Sonnez les matines! Sonnez les matines! Ding, dang, dong. Ding, dang, dong.” Com qui no toca vores.

Mort sobre els còdols.

Sobre la mort –i els assassins– de Villain conviuen dues teories. Una l’exposa Baltasar Porcel en el llibre *Totes les Balears* (volum 4 de l’*Obra Completa*) després de parlar amb veïns de Sant Vicent: el dia dels fets “Villain era en el llogarret de Santa Eulària, a casa el pintor Barrau, català, que vivia en el Puig de Missa. Va tornar tard i, a la tabaqueria, li van contar el cas. Li van aconsellar d’amagar-se, fins que la llanxa se n’hauria anat. Furiós i obsedit, va arrencar a córrer cap a la platja, tot cridant: ‘No teniu dret a assaltar-me, jo sóc estranger!’ El motor de la llanxa ja estava engegat, a punt de salpar. Els crits frenètics de Villain ompliren l’espai. El motor s’aturà i una veu, sobre les aigües, va demanar en francès: ‘Vous êtes Raoul Villain?’ El rostre de Villain es va crispar: eren francesos, aquells de qui fugia i no republicans espanyols, els

A la pàgina anterior, fitxa policial de Raoul Villain. A dalt, la casa de Villain a la cala Sant Vicent –o Sa Cala– segons una xilografia de William Fulljames per a l’edició castellana d’*El camino a San Vicente* de Leif Borthen.

qui el cercaven. Va girar cua, per escapar. Una bala, que li entrà per l’omòplata i li sortí per la gargamella, el va abatre damunt els còdols grisos, rodons, de la platja. Els francesos el volien rematar, però els republicans van al·legar que ja era mort i que calia partir, deixar Eivissa. La llanxa va arrencar”.

Però Villain no era mort. Estava agonitzant. “Els pagesos i pescadors de la cala s’havien amagat. Durant dos dies i dues nits, Villain, moribund, va estar damunt la platja, al sol gloriós, ardent. La llengua balba el privava de demanar ajut i la nafra, envaïda per les formigues, li impedia de moure’s. El jove eivissenc que l’ajudava a les feines de paleta s’hi acostà, a la fi: Villain encara era viu. Va anar a la vila propera de Sant Joan en cerca d’un ajudant de farmàcia. Van dipositar Es Francès a casa seva, li van posar sèrum. Villain va retornar, però no pogué parlar. Sis hores després moria. El van soterrar en un cementiri campanyol, entre romaní, pi, figueres, davant cases furiosament blanques”.

Porcel es pregunta; “Per què el van assassinar, aquells francesos, per què esperaren per fer-ho la retirada republicana?” I dóna una explicació amb la qual no acaba de combregar: “Una persona que va bastir un estrany plec de documentació sobre l’afer, afirma: ‘Jaurès era maçó, i la maçoneria no va perdonar. Alexandre Raoul Villain ho sabia, però es cregué gairebé segur en aquest racó, lluny del món. Aquell grup de francesos eren maçons’. Deixariem, ací, el regne d’aquest món, el regne constatable dels fets, de la realitat, i ens endinsariem per zones fosques, si continuàvem pel camí de la maçoneria i altres herbes secretes. Personalment, jo m’allunyo del regne dels misteris, del fantàstic. I mantinc la pregunta inicial d’aquest paràgraf”.

La pregunta de Porcel tampoc l’acaba de respondre l’altra versió de la mort, la que explica Borthen, molt diferent de la de l’escriptor mallorquí. El noruec es basa en el testimoni de la Maria, la filla d’en “Joan de Can Covetes, la persona que el francès coneixia millor al port” →

A l'esquerra, el líder socialista Jean Jaurès (1859-1914) en un míting. A dalt, el nét de Paul Gauguin, el també pintor René Paul Gauguin, a qui Villain seguia "com un gos" per Eivissa.

→ Leif explica que se'n va a parlar amb la Maria de Can Covetes, que tenia 14 anys quan va passar tot. Amb les seves explicacions, el noruec munta l'escena de la mort a la platja:

"Ara me l'imaginava caminant de pressa pel camí vora el torrent, just per allà on s'eixampla i està ple de còdols. Allà on les primeres canyes gronxen les seves primes copes verdes, va alentir el pas, tal vegada hagués llucat el vaixell en el qual havien arribat els soldats, atracat a la badia, i als homes armats i uniformats bellugant-se per la platja. Davant d'ell i a l'esquerra es trobava la caseta de Joan de Can Covetes, amb el seu pati de lloses, protegit del sol per una enramada de parres. Joan era el seu amic, l'únic en el qual confiava de veritat, de manera que hi va entrar i se'l va trobar allà. M'imagino que Joan intentaria al començament convèncer-lo perquè tornés immediatament a la fonda, però Villain parlava molt excitat dels objectes valuosos de casa seva, que els 'bandits' podien trobar. Ell era francès i no anava a permetre-ho, per la qual cosa havia de parlar amb ells. Com sabia tan poc espanyol, va demanar a Joan que l'acompanyés per fer d'interpret. Maria era a la casa i els va veure sortir. El que va passar després li ho va contar Joan després a la seva família."

Segons aquesta versió, "Van anar fins a la casa del cable, on es van trobar al cap de la patrulla militar que havia arribat en el vaixell de pesca aquell dia. Villain li va dir qui era i que esperava que no toques sin ni la seva persona ni la seva propietat, a la qual cosa l'oficial va respondre:

—Ets catòlic, veritat?

—És clar, ho he estat des de nen.

—Hi ha una creu al cim de la muntanya darrere de casa teva. La hi has posat tu?

—És clar que sí. És la meva finca. Tinc dret a posar-hi el que vulgui, allà.

Llavors hi va haver un breu silenci, trencat per l'oficial.

—T'estàs molt poc a casa. Avui no hi has estat en tot el dia. Per què?

Villain va arronsar les espatlles:

—Visc sol i no tinc criats. He de sortir a comprar el menjar.

L'oficial no sabia què fer amb aquell personatge, se'l va quedar mirant uns moments amb severitat militar. Al final va dir:

—Bé, serà millor que et quedes a casa teva de moment. No hi ha motiu perquè vagis enlloc... nosaltres ens encarregarem que tinguis el que et calgui.

A Joan aquelles paraules li van semblar una mica amenaçadores i es va demanar què passava. En aquell moment van deixar marxar el francès. Quina classes de soldats serien? Maria, que els va veure, pensava que devien ser soldats republicans espanyols procedents de la Península. No hi havia senyal que hi hagués cap estranger entre ells. Alguns portaven els coneguts mocadors roig-i-negres del partit anarquista, per la qual cosa no és probable que hi hagués també comunistes. Era ben sabut que els comunistes i els anarquistes no es duïen bé."

Aquell mateix dia tres bombarders italians van llançar unes quaranta bombes sobre Eivissa i tots els veïns es van amagar. "Cap a les deu de la nit —explica Borthen—, les dones de la casa de Joan van veure per una finestra del pis de dalt que els soldats estaven pujant a una bar-

ca de rem. Van veure també un parell d'homes que pujaven a la casa del francès. Al cap d'una estona, Maria els va veure sortir amb el francès. Segons diu, semblava que l'havien agafat per sorpresa, potser quan estava a punt d'anar-se'n al llit, perquè es va adonar que només duïa posada una espartenya i caminava coix sobre els còdols de la platja"

Ningú més va veure res. "Només podem imaginar el que va passar. Es creu que Villain es va resistir enèrgicament. Tal vegada els soldats es van fer amb els seus objectes valuosos o van robar o requisar el seu valuós rellotge d'or. Quan van intentar fer-lo pujar a la força a la barca de rem, degué tenir un dels seus violents atacs, es va desempallegar d'ells i va intentar fugir. En aquell moment un dels soldats degué agafar el seu fusell i disparar-li diversos trets. Un d'ells l'hi va encertar, li va entrar per l'espatlla i li va sortir pel coll. Va caure i allà el van deixar, mentre encara respirava. Els soldats estaven més preocupats pel que estava passant a Eivissa. Potser van pensar que havia mort". I van marxar.

La versió de Borthen explica, si més no, per què els veïns no van sortir en dos dies i Villain va agonitzar trenta hores sobre la platja. D'altres, com el novel·lista Ramón Nieto en *La cala* acusen els veïns de covardia per no sortir de les seves cases sabent el que havia passat.

Pero Borthen defensa que "no és possible geogràficament que tots els habitants de la vall sentissin els trets, per no parlar dels crits"

L'explicació del noruec és que "ningú va sospitar els horrors que s'havien esdevingut a la platja" •